

Kirjallisuutta – Litteratur

Varjoja Helsingin yllä

KESKINEN, VESA, MARTTI TUOMINEN & MARI VAATTOVAARA (2002; toim.). *Helsinki – pohjoinen metropoli. 16 ajankohtaisnäkökulmaa Helsingistä suurkaupunkina*. 314 s. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Helsingin kaupungin tietokeskus ja sen kaupunkitutkimusyksiköt ovat olleet kaupunkitutkimuksen merkittäviä tekijöitä aina 1990-luvun alun perustamisestaan lähtien. Ne ovat rikastuttaneet suomalaista kaupunkitutkimusta laajalla, ajantasaisiin aineistoihin perustuvalla julkaisu-tuotannolla ja usein ennakkoluulottomilla näkökulma-valinnoillaan. Yliopistotutkijana on voinut tuntea jopa tiettyä kateuta ”kaupungin leivissä” olevaa tutkija-yhteisöä kohtaan – ellei muuten niin siksi, että moni-tieteisyys ja menetelmien yhdistely ovat kukoistaneet Tietokeskuksen tuotoksissa vapaammin kuin perinteisten tieteenalojen ympärille keskittyneissä akateemisissa sarjoissa. Toki Helsingin kaupungin läsnäolo rahoittajana ja taustainstituutioon on näkynyt tiettyinä reunaehtoina ”tiekeläisessä” kaupunkitutkimuksessa, muun muassa kaupunkitalouteen välittömästi liittyvien teemojen korostumisena.

Tietokeskuksen tuoretta Helsinki-teosta voi lukea kiinnostavana jatkona 1990-luvun syvimmän laman ja kuumimman nousukauden tunteja peilanneille artikkelikokoelmille (Keskinen 1994, 1998). Tilastotarkastelut ja naseva tietoisuutensa ovat nyt ehkä aiempaa painokkaammassa asemassa. Kantta komistaa satelliittikuva Euroopan öisistä valoista, mutta sisällöllisesti enemmän painoa saavat kaupunkikehityksen varjopuolet. Helsingin kehityksen ylle on ilmaantunut ennakoimattomia uhkia, joita edustavat etenkin globaalitalouden taantuma, yhteisöverokäytäntöjen muutokset ja pääkaupunkiseudun sisäisen muuttoliikkeen kehittyminen suuntaan, jolla on niin ikään haitallisia seurauksia kaupungin taloudenpidolle.

Kaupunkitutkimusyksikön tutkimuspäällikkö Harry Schulman arvioi johdannossaan, miten Helsinki, pääkaupunkiseutu ja toiminnallisesti integroitunut 12 kunnan alue pääkaupungin ympärillä (Helsingin seutu) täyttävät metropolin mitat. Tausta-ajatuksena on, että globaalisti vetovoimaiseen metropoli-ideaan kiteytyy strategisia lähtökohia, jotka eivät ole saaneet ansaitsemaansa arvostusta suomalaisessa keskustelussa. Valtakunnan sisäistä kehitystä on kyllä ohjattu uudentyyppisillä osaamiskeskus- ja aluekeskushjelmillä, mutta varsinaisen suurkaupunkipolitiikka maastamme puuttuu toisin kuin esimerkiksi Ruotsista ja Tanskasta. Schulman (s. 22) perustelee: ”Suomessa tulisi olla edes yksi globaalisti kilpailukykyinen kaupunkiseutu, joka menestyessään toimisi sekä ihmisten että yritysten ja pääomien ulosvirran pidäkkeenä – ja kääntäen magneettina koko maata ajatellen.” Erityisesti tällä hetkellä näyttää siltä, että Helsingin seudun kehitystä ylläpitävään suurkaupunkipolitiikkaan liittyy monia epävarmuustekijöitä, joihin varautumista eivät helpota metropolialueen kokonaisvaltaista kehittämistä vaikeuttavat päällekkäiset aluejaot.

Kirjan ensimmäisessä osiossa perustellaan, ettei Helsinkiä ja sen vaurautta kohtaan tunnetulle perikateudelle ole katetta varsinkaan nykytilanteessa. Elinkustannus- ja kunnallistaloudellisiin laskelmiin perustuvassa puheenvuorossaan Heikki Helin syyttää kaupungin nykyaikaisuudesta muun muassa pienempien kuntien etuja ajavaa Kuntaliittoa, mutta aivan erityisesti valtion harjoittamaa, kuntien suunnitelmallista taloudenpitoa vaikeuttanutta poukkoilua verolainsäädännön uudistuksissa. Ylivahva valtiotalva on vienyt Helinin mukaan kunnilla verotuksellisen itsenäisyyden ja tehnyt niistä omia päätöksistään toteuttavia ”etäispäätteitä” (s. 42). Erityisiin ongelmiin tämä on johtanut Helsingissä, jossa infrastruktuurin ja julkisten palveluiden tuottamisen kustannukset ovat korkeat muuttoliikkeen ja kasvavalle suurkaupungille ominaisen väestörakenteen johdosta.

Osiossa ”Kunnat profiloituvat” Henrik Lönnqvist jatkaa aluksi taloustieteeseen tukeutuvan tilastotulkinnan linjoilla. Erityisesti hän tarkastelee Helsingin seudun kuntien välistä kilpailuasetelmaa asunto- ja tonttipolitiikassa. Asetelmaksi on muotoutunut yhä korostuneemmin se, että metropolialueen ydinkunta on profiloitunut tuottamaan kerrostaloja ja tarjoamaan vuokratontteja. Monet lähikunnat ovat puolestaan pyrkineet hyödyntämään tilaisuutta ja asunto- ja kaavoituspolitiikallaan valikoimaan kasvavasta väestöstä asukkaikseen vauraimmat veronmaksajat (eli käytännössä ne, joilla on varaa investoida asumisen arvohierarkian yläpäästä edustavaan pientaloasumiseen). Tämä *pientalokysymys* ja asuinalueiden sosiaalisen sekoittamisen periaatteen kyseenalaistaminen ovat epäilemättä kuumia aiheita pohdittavaksi Helsingin päättäjille (ks. Vaattovaara & Lönnqvist 2003). Silti herää kysymys, eikö ongelmaan kannattaisi etsiä pidemmän aikavälin ratkaisuja ennemminkin seudullisesti koordinoitusta asuntopolitiikasta ja kuntien epäterveen kilpailuasetelman purkamisesta. Onko Lönnqvist ehdottamassa (toki varovaisin sanakääntein, keskustellaanhan asiasta pohjoismaisen ”sosiaalidemokratian” kontekstissa) monisyisen ongelman ratkaisuksi jyrää, jonka yhteiskunnallisia seurausvaikutuksia ei ole arvioitu verotulokertymiä ja kuluttajien keskimääräisiä asumismieltymyksiä pidemmälle?

Ajankohtaista asuntopolitiikkaa problematiikkaa lähestyy myös Ari Niska, tosin toisessa maantieteellisessä kontekstissa. Hän tarkastelee asuinalueita, jotka hyvätuloisten asukkaidensa poismuutosta huolestunut Amsterdam on rakennuttanut entiselle satama-alueelleen. Vaiheittain 1980-luvun lopulta alkaen toteutetun *waterfront*-kohteen tarina avaa meikäläisittäinkin relevantteja näkökulmia siihen, kuinka yksilöllisyyden ja tyylin tietoinen korostaminen sekä taloudellinen laskelmointi ovat juurtumassa myös julkista asuntotuotantoa ohjaaviksi periaatteiksi. Ari Jaakolan ja Mari Vaattovaaran kiinnostavassa yhteisartikkelissa palataan Helsingin seudun kasvun painopisteisiin ja alueelliseen erilaistumiseen. Eräs väestö- ja asuntotuotantotilastoista avautuva havainto kerrostalorakentamisen varsin voimakas keskittyminen niin sanottuihin radanvarsikuntiin –

erilaistuminen koskettaa myös metropolin reuna-alueita. Timo Cantellin ja Martti Tuomisen artikkelia, joka tarkastelee ”eurooppalaisten juomatapojen” leviämistä maahamme Helsingin ja pääkaupunkiseudun kautta, voi lukea myös muistutuksena siitä, että alueellinen profiloitumiskehitys on tulosta paljosta muustakin kuin kuntien itse tekemistä valinnoista.

Osiassa ”Pulmallinen metropoli” Seppo Montén kiinnittää huomiota runsaan koulutustarjonnan, muualta maasta Helsinkiin suuntaavan lahjakkaan opiskelijaineuksen, vetävien työmarkkinoiden ja helsinkiläisnuorten muuttohaluttomuuden synnyttämään tilanteeseen, jossa huomattava osuus helsinkiläisnuorista lykkää opintojaan tai uhkaa jäädä kokonaan ilman ammatillista koulutusta. Lisänäkökulmia kaupunkikehityksen ongelmiin tarjoavat myös artikkelit, joissa Sini Askelo tarkastelee Helsingin kahtiajakautuneita työmarkkinoita ja Markku Lankinen aivovuodon, -tuonnin ja -kierrätyksen tendenssejä. Yhtä ajankohtainen on Erkki Korhosen kysymys siitä, onko tuloerojen kasvun ja sosiaalisen asuntotuotannon lakkauttamisen monissa länsimaissa metropoleissa synnyttämä ”graavi asunnottomuus” (s. 200) Helsinginkin tuleva kehityssuunta.

Seuraavassa osiossa käsitellään metropolia mahdollisuutena. Hille Koskelan artikkeli puolustaa paikkaansa pohdiskeluna, jossa etsitään orastavia merkkejä valta- ja ulkomaalaistaustaisen väestön rinnakkaiselosta Helsingin monikulttuurisissa ”taskuissa”. Tiiviimmin tilastoaaineistojen tulkinnassa pitäytyvä Tuula Joronen valottaa maahanmuuttajayrittäjyyden erityispiirteitä Suomessa ja Helsingin seudulla. Pirjo Turtiainen ja Sakari Karvonen esittävät kiinnostavia tuloksia helsinkiläisnuorten kiinnittymisestä asuinalueeseensa, helsinkiläisyyteen ja kansainvälisyyteen. Päälimmäisiksi havainnoiksi nousevat alueellisen identiteetin monitasoisuus, helsinkiläisyyden korostaminen oman kaupunginosan kustannuksella sekä asuntopoliittisestikin tärkeä huomio siitä, että alueellisen kiinnittymisen kohteet vaihtelevat elämänvaiheittain ja -tilanteittain.

Yleiseltä ja metodiselta kiinnostavuudeltaan kokoelman aatelia edustaa Vesa Kannisen ja Pia Bäcklundin artikkeli ”jälkiesikaupungillisesta” elämäntavasta pääkaupunkiseudulla. Amerikkalaisesta kontekstista lainattu käsite viittaa moniytimiseen, perinteisestä keskusta-esikaupunkirakenteesta poikkeavaan kaupunkimalliin, jossa asukkaiden elämäntapaa ja liikkumistottumuksia leimaa keskittyminen metropolin reuna-alueille. ”Sammakko-perspektiivistä” rakennettu tutkimusasetelma tuottaa kiinnostavia tuloksia erään Länsi-Vantaalla sijaitsevan pientaloalueen asukkaiden työssäkäynnin, palvelujen käytön, identiteetin kiinnittymisen ja sosiaalisten suhteiden suuntautumisesta. Paljastuu, että koeryhmän arkeen

liittyy sekä jälkiesikaupungillisia että perinteisemmästä esikaupunkielämisestä kertovia piirteitä, jälkimmäisiä erityisesti työssäkäynnin ja kulttuuripalvelujen käytön osalta. Erittäin kiinnostavaa olisi tietysti päästä vertaamaan nyt saatuja tuloksia muilla asuinalueilla ja eri elämäntilanteissa elävien ihmisten arjen jäsentymiseen – toivoa sopii, että Tietokeskuksessa on jo vireillä tällainen pääkaupunkiseutua laajemmin koskeva tutkimushanke.

Artikkelikokoelma päättyy hieman yllättävästi Vivi Niemenmaan kirjoitukseen Berliinin kehityssuunnista muurin murtumisen jälkeen. Kuluneen puolentoista vuosikymmenen aikana kaupungissa on ehditty visioida suuria ja romahtaa korkealta. Talouden kehitys on yskähdellyt, mutta vastapainoksi kaupungin erityisolosuhteet ovat mahdollistaneet sen kehittymisen luovuuden, vaihtoehtokulttuurien ja kulttuurisen sekoittumisen keskukseksi. Berliiniläinen klubikulttuuri on lohdullinen esimerkki siitä, että ”puhkisunnittelu” ja keskusta-alueiden muokkaaminen stereotyyppiseksi kulutusmaiseksi eivät ole ainoita mahdollisia keinoja erottautua kaupunkien välisessä (imago)kilpailussa. Niemenmaa nostaa muutoinkin esille kokoelmassa vähälle huomiolle jäävän näkökulman: kulttuurisektorin elinvoimaisuus on nykymetropoleille taloudellisesti merkittävä seikka. Silti ratkaisu sijoittaa Berliiniä käsittelevä kirjoitus teoksen loppuun oudoksuttaa, sillä olisihan se istunut luontevasti lisänäkökulmaksi kaupunkikehityksen profiloitumista käsittelevään osioon. Helsingin seudun kehitysnäkymiä kokoavalle loppupohdinnalle olisivat tarjonneet aineksia monet kirjassa toistuvat teemat, vaikkapa metropoli-kehityksen skaalariippuvaisten ongelmien kytkeminen maantieteellistä mittakaavaa koskeviin teoretisointeihin. Pienestä toimituksellisesta kömmähdyksestä huolimatta teos on kuitenkin vahva näyttö monipuolisesta helsinkiläisestä kaupunkitutkimuksesta – seikka, jota voi pitää yhtenä metropolin merkinä.

KIRJALLISUUS

- Keskinen, V. (1994; toim.). Lama sulkee – lama avaa. *Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia* 1994: 11. 223 s.
- Keskinen, V. (1999; toim.). *lama.nousu@hel.fi. Havaintoja vuosituhaten vaihteen Helsingistä*. 144 s. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Vaattovaara, M. & H. Lönnqvist (2003). Helsingin asuntopoliittikka seudullisessa viitekehyksessä. Tarvitaanko asunto- ja kaavoituspolitiikan uudelleenarviointia? *Helsingin kaupungin tietokeskus, keskustelunaloitteita* 2003: 1. 34 s.

JANI VUOLTEENAHO

*Maantieteen laitos,
Helsingin yliopisto*